

KULTÚRNA POLITIKA A POLITIKA KULTÚRY

MARIAN VÁROSS

Patrí k nevyhnutným podmienkam úspechu a adekvátnosti práce s kultúrou mať ujasnený taký pojem kultúry, v ktorom by sa bral zreteľ tak na sociálnu, ako aj morálnu stránku kultúry, kde by sa rešpektovala jednota a univerzálnosť všetkých kultúrnych hodnôt v historickom i v synchronickom rozmere všetkých spojených tvorivých i konzumných sfér a druhov kultúrnej činnosti.

Takto chápaná kultúra sa nebude redukovať iba na to, čo za kultúru pokladá náš čas alebo hoci naše spoločenské prostredie, ale bude sa tu rešpektovať jednota a mnohosť kultúry všetkých epoch a všetkých etník.

Jednota a univerzálnosť kultúry nijako neznamená zdôrazňovanie jej uniformnosti, naopak, znamená zdôrazňovanie mnohých, často veľmi hlbokých vnútorných individuálnych aj sociálnych protirečení, bez ktorých by nebolo v kultúre napredovania. Bola by len stagnácia totožná s utvrdzovaním čohosi už osvedčeného a uznaného. I keď aj toto utvrdzovanie je kultúrna činnosť, nie je to celá kultúra. Pretože kultúra sa nedá redukovať len na tradíciu. Takým dôležitým druhým pólom je jej novátorstvo, inovácia. Z napätia medzi inováciou a tradíciou vyrastá pôvab tvorivého hľadačstva.

Často počujeme a hovoríme o istom rozpore medzi civilizáciou a kultúrou. Už Auguste Comte definoval ich rozdiel približne v tom zmysle, že civilizácia značí postupné víťazstvá človeka nad prírodou zásluhou rozvoja pracovných techník, zatiaľ čo kultúra značí víťazstvá človeka nad samým sebou, je procesom progresívneho poľudšťovania človeka napriek identite ľudského druhu v dejinách.

Medzi civilizáciou a kultúrou treba však vidieť aj dialektickú zviazanosť. I keď si vieme predstaviť — a sú na to konkrétne príklady — spoločnosť s vysokou civilizáciou a malou kultúrou, ako aj spoločnosť s vysokou kultúrou a nízkymi formami civilizačného rozmachu, jednako oba tieto fenomény spolu

súvisia, dialekticky si oponujú i sa podporujú. Civilizácia bez kultúry nie je skutočná civilizácia a kultúra bez civilizácie nie je moderná, progresívna kultúra.

*

Človek nemá podliehať dejinám, byť ich pasívnou, nevedomelou súčasťou, byť v nich utopený. Človek má dejiny robiť. Robí ich vtedy, keď si uvedomuje svoju užšiu i širšiu situáciu, keď pozná svoje súradnice v užšom spoločenskom prostredí a keď pátra po svojich súradniciach v širšom spoločenskom i, ak chcete, kozmickom prostredí, keď posudzuje svoju situáciu a svoju existenciu z týchto najširších aspektov a v týchto najširších súvislostiach, ktoré mu dovolujú mať kriticko-tvorivý, premieňajúci vzťah ku všetkému tomu v jeho každodennom živote, čo ho obmedzuje, deformuje, poníža. Premieňanie životných situácií a okolností z takýchto vysokých a širokých hľadísk je eminentne kultúrna, humanizačná činnosť, i keď má iné bezprostredné podoby — napr. politické, technologické, výrobné, hygienické alebo i sebaobránné. V tomto zmysle a v takýchto činnostiach človek tvorí jednak seba, ale tvorí aj dejiny, je ich subjektom a objektom zároveň.

Ak sa dívame na osudy kultúry v dejinách i v našej súčasnosti, a to pokiaľ ide o vzťahy medzi kultúrou a spoločnosťou, prichádzame k poznatku, že treba rozoznávať dva akusticky veľmi príbuzné výrazy: *kultúrnu politiku* a *politiku kultúry* samej.

Kultúrna politika je činnosť, ktorú vykonávajú štáty a iné mocenské spoločenské organizácie vo vzťahu ku kultúre. Politika kultúry samej je dopad kultúrnej tvorby na spoločenský život.

Pre kultúrnu politiku je kultúra objekt, predmet narábania, manipulovania, používania a niekedy aj zneužívania. V dobrom prípade je to milosť, ktorú preukazuje politická moc kultúre, v negatívnom prípade je to obstrihávanie krídel, zabraňovanie prívodu kyslíka, udúšanie kultúry.

Politika samej kultúry vyrastá z možností kultúry a jej odvetví. No má tiež dvojakú tvár. V dobrom prípade znamená programový prínos do humanizácie spoločnosti a ľudských dejín. V negatívnom prípade — lebo aj taký môže existovať, hoci to znie v súvisi s kultúrou paradoxne — prejavuje sa anarchizujúcimi aspiráciami a dôsledkami kultúrnych činností v spoločnosti, kultúrnou výlučnosťou, neuznávaním iných zložiek spoločenského života, akými kultúrnym exhibicionizmom. Nemusím dodávať, že v tejto podobe sa kultúra mení — často nebadane — na nekultúru, na akýsi ťažko skrotiteľný samoučel, ktorý napokon neprovokuje nič iné ako drakonické zásahy zo strany kultúrnej politiky, zásahy, ktoré v snahe zdisciplinovať výstrelky nespratných zložiek kultúry môžu smerovať k potlačeniu celej kultúry. Preto aj kultúra a politika samej kultúry musí — ak sa uchádza o svoje práva — narábať s istými pravidlami hry. Lebo ak sa kultúra stáva čímsi výlučným, nielen že sa dostáva do protirečenia so svojou vlastnou podstatou, ale provokuje proti sebe represívne opatrenia, ktoré sú potom dvojnásobne škodlivé. V liberálnych spoločenstvách — naopak — pro-

vokuje voči sebe ľahostajnosť, ktorou sa dostáva do izolácie a odlúčenosti, a tá je často ešte ťaživejšia než otvorené nepriateľstvo, vychádzajúce k sebaobrane.

Kultúra je sloboda v čine. Človek v nej zdvojuje a znesmrťelňuje svoju lepšiu tvár. Preto ak sa naozaj usilujeme zabezpečiť pre kultúru autonómne podmienky pre jej existenciu, uskutočňujeme v politike kultúry tú najlepšiu politiku, akej sú schopní kultúrni pracovníci a tvorcovia.

Práve v politike samej kultúry a cez ňu sa najaktívnejšie uskutočňujú ľudské dejiny. Cez politiku kultúry si človek uvedomuje hlboký zmysel i takých zdanlivo akútnych alebo kultúre vzdialených činností, ako je rozvoj technológie alebo hoci zabezpečovanie elementárnych životných potrieb. Vtedy, keď si ľudia uvedomujú, že zo samej kultúry logicky vyplývajú isté normy a príkazy konania a správania sa v zmysle individuálnom aj sociálnom, uvedomujú si zároveň najintenzívnejšie to, že sa im ponúka šanca nepodliehať dejinám, ale ich aktívne formovať, zanechávať v nich svoje zámerné stopy.

Politika samej kultúry, vyrastajúca z autonómie kultúry v spoločensko-politickom organizme daného štátu, je na jednej strane *kultúrou*, pretože v nej dostala hlavné slovo tvorba, a na druhej strane je špecifickou *politikou*, pretože slobodná kultúra ako tvorivá sebarealizácia človeka bude výdatným spolupracovníkom každej progresívnej politiky, ktorej ide o kliesnenie čo najlepších podmienok pre pozemskú existenciu človeka.

Ak sa pýtame na existenčné formy a práva všetkých zložiek nášho života, musíme sa pýtať aj na existenčné formy a práva kultúry. Musíme sa stať vnímaví a citliví na jej povinnosti a práva, na jej požiadavky, na smery jej prirodzenej expanzie, na formy jej symbiózy s ostatnými úsekmi spoločenského života — s politikou, s morálkou, s právom. Musíme si uvedomovať, že z vnútornej podstaty kultúry vytekajú isté aktivity, ktoré majú aj svoj nepochybný politický dostrel. Vieme, že tento dostrel je často protirečivý s dosahom samej politiky. Politika má vždy toľko moci, aby presadila svoje. Kultúra má, alebo by mala mať toľko trpezlivosti, aby napriek tomu vyčkala svoj čas, lebo — ako nás poučujú dejiny — ten napokon vždy, hoci s veľkým oneskorením, prišiel. Politiky odumierali, ale kultúra — i keď neraz v podobe ponornej rieky — neprestala pretekať dejinami.

*

Všetky pokrokové obdobia v dejinách sa vyznačovali tým, že kliesnili pre kultúru priestor pre jej vyžitie sa, pre prirodzenú dialektiku jej vývinu a rozmachu. V týchto obdobiach sa zdôrazňovalo právo kultúry na jej vlastnú zodpovednosť. Medzi takýmito koncepciami kultúry a pokrokovosťou dotýčajúcich spoločenských štruktúr možno nájsť vzťah priamej úmernosti. Netreba pripomínať, že to platí aj na dejiny socializmu: pokrokovosť a dynamickosť nachodíme práve v tých fázach dejín socializmu vcelku a v jednotlivých krajinách, v ktorých sa dostávala k plnozvučnému slovu kultúra ako účinná hybná sila humanizácie spoločnosti a ľudských dejín.

Bolo by možné dať mnoho odpovedí na otázku, v čom tkvie humanizácia ľudských dejín a čím sa ľudské dejiny predovšetkým humanizujú. Možno dať

na to odpovede politickej, ekonomickj, etickej. Možno v tejto súvislosti hovoriť o pojmoch ako pokrok, disciplína, sloboda, blahobyť. Myslím, že vo všetkých týchto aspektoch je obsiahnutá pravda. Zároveň si však myslím, že humanizácia ľudských dejín spočíva predovšetkým a najmä v tom, akou mierou sa môže človek stávať samým sebou, akou mierou sa uvoľňuje jeho tvorivé sily, v akom stupni sa zbavuje ponížujúcich a alienačných síl, ktoré ho od vekov zotročujú, v akej miere sa mení aj na kultúrneho a kulturotvorného činiteľa. Humanizácia ľudských dejín je proces narastania ľudskosti a dôstojnosti človeka samého. Ľudská dôstojnosť je kategória, ktorá sa stáva prirodzeným centrom, ťažiskom každej skutočnej kultúry, a súčasne kategória, ktorú musia prvú umlčať tie programy, ktoré sú bytostne akultúrne alebo antikultúrne. Alebo, inými slovami, kategória ľudskej dôstojnosti je kritériom, či máme naozaj dočinenia s kultúrou a kultúrnym programom, alebo či ide o fenomény, ktoré na kultúre iba parazitujú.

*

Vzťahy medzi kultúrou a štátom boli a sú odjakživa špecifické. Kým štát podporuje a rozvíja také činnosti, ktoré neodporujú najvlastnejším zákonitostiam a podmienkam kultúrneho rozvoja, vzniká nielen možnosť, ale aj realita slnečných období v kultúre. Vtedy totiž štát nerobí už len kultúrnu politiku, ale otvára výhľady pre politiku samej kultúry, pre jej úplné vyžitie sa. Poznáme však aj spoločenské štruktúry, v ktorých štát mení kultúru na nástroj svojich vlastných záujmov, na jednu z pák svojej mocenskej pragmatiky. Vtedy kultúra prechádza do takej fázy svojho vývinu, ktorá máva tri podoby: prvou je jej korumpovaný blahobyť; druhou podobou býva jej tvorivé živorenie, podviazanosť jej prirodzeného krvného obehu a látkovej výmeny; a napokon treťou, i keď nie vždy rovnako vyvinutou podobou býva jej opozičnosť: v takýchto konšteláciách prechádzajú najlepší duchovia danej kultúry na pozície odporu proti konformizmu, oficialite, prisluhovačstvu a iným príbuzným neduhom mocensky zneužívanej alebo manipulovanej kultúry.

Už sa veľa rás povedalo, že kultúra nemôže suplovať politiku, ale ani politika nemôže suplovať kultúru. V optimálnom prípade sa politika riadi kultúrnymi princípmi a kultúra má pochopenie pre progresívne úsilia politiky.

Keďže skutočná kultúra vyrastá z úsilia o ľudskú pravdu, má právo a nárok na takú spoločensko-politickú klímu, ktorá sa prejaví spoločenskou podporou slobody kultúrnej tvorby a kultúrneho konzumu. Len za týchto okolností má kultúra ako relatívne osobitná spoločenská štruktúra podobné vlastnosti ako tečúca rieka, ktorá je schopná čistiť sa svojím vlastným tokom. Tam, kde kultúra nemá priaznivú klímu a kde stagnuje, stáva sa stojatou vodou, ktorú možno čistiť iba ak umelými chemickými prostriedkami, ktoré stoja často veľa peňazí a často hubia práve najcitlivejšie zárobky budúceho kultúrneho rozvoja. (Prípomenujme si povahu kultúrnej politiky u nás v období 50. rokov a zložitý, dosiaľ neukončený terapeutický proces z následkov tohto obdobia.)

Pri narábaní s kultúrou nemá ísť o dávkovanie kultúry a kultúrnych čin-

ností, resp. práv ľudí na kultúru, ale o maximálne uvoľňovanie tvorivých síl človeka a ľudí, teda o inšpirovanie sebaspredmetňovacieho a sebarealizačného pudu a procesu v celom rozpätí ľudských aktivít. Za takýchto podmienok tieto aktivity budú mať aj kultúrnu povahu jednak v širokom zmysle slova (ako súčasť procesu poľudšťovania, humanizácie ľudskej spoločnosti), jednak aj v užšom význame slova, pretože pôjde o vedecké, umelecké a tvorivé aktivity vôbec.

КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА И ПОЛИТИКА КУЛЬТУРЫ

Мариан Варош

Практика в культурной работе и в работе с культурой на протяжении истории указывают на необходимость различать эти понятия. Культурная политика, в своей сущности, представляет собой деятельность государства и его политических учреждений в отношении культуры, в то время как политика культуры представляет собой воздействие культурного творчества на общественную жизнь. Для культурной политики культура представляет собой объект, которым манипулируют, пользуются и иногда и злоупотребляют.

В лучшем случае мы имеем дело с снисходительностью политической власти к культуре, в худшем случае, с подрезанием крыльев, прекращением подачи кислорода, душением культуры.

Политика культуры, наоборот, вырастает из возможностей самой культуры и ее дисциплин. Но она тоже двулика. В положительном случае она содействует гуманизации общества и истории человечества. В отрицательном случае она проявляется в анархизирующих тенденциях культурной активности, в какой-то культурной экстравагантности. Культура — это свобода в действии. В ней человек возводит в квадрат и делает бессмертным свое лучшее лицо. Поэтому работники из области культуры в политике культуры осуществляют самую хорошую политику, какую только они способны и уполномочены делать.

CULTURE POLITICS AND THE POLITICS OF CULTURE

Marián Váróss

Practice in culture and with culture in history shows that it is inevitable to distinguish these two concepts. Culture politics is, strictly speaking, an activity performed by the states and their power organizations in the relation to culture. On the other hand, the politics of culture itself means the effect of culture activity upon the social life. For culture politics, culture is an object of treatment, manipulation, use and sometimes also of misuse. In good case, it is indulgence which is rendered to culture by the political power: in the negative case, it means cutting off the wings, preventing the access of oxygen, suffocating culture. On the contrary, the politics of culture grows from the possibilities of culture itself and of its disciplines. However, it also has two faces. In good case, it means a program contribution to the humanization of society and of the human history. In the negative case, it manifests itself by anarchic aspirations of the cultural activities, by a sort of cultural exhibitionism. Culture is freedom in act. In culture, man doubles and immortalizes his better face. Therefore, workers in culture perform, in the politics of culture, the best politics of which they are capable and competent.